Kapitalisme

Hoorcollege over de geschiedenis van onze moderne maatschappij

Door Maarten van Rossem

nrc academie

nrc academie›

Onder de naam NRC Academie organiseert de krant speciaal voor abonnees evenementen met een educatief karakter. Een uitdagende selectie cursussen, lezingen, debatten, hoorcolleges en reizen op het gebied van cultuur, maatschappij en persoonlijke ontwikkeling vindt u regelmatig in de krant en op nrclux.nl/academie

De hoorcolleges van NRC Academie worden geproduceerd i.s.m. Home Academy Publishers, uitgeverij van hoorcolleges en luisterboeken op CD en als download. Kijk voor meer informatie op www.home-academy.nl

Deze uitgave is tot stand gekomen i.s.m. Studium Generale Universiteit Utrecht. Het Studium Generale van de Universiteit Utrecht verzorgt een interdisciplinair aanbod van lezingen en symposia op wetenschappelijk en cultureel gebied. Kijk voor meer informatie op: www.sg.uu.nl

Opname:
Sandro Ligtenberg
(Utrecht, februari 2012)

Stem inleiding:
F.C. van Nispen tot Sevenaer

Mastering:
Frits de Bruijn

Vormgeving:
Aad van den Berg, Bart de Jong

Productie en vermenigvuldiging:
GZ Digital Media

ISBN 978-90-8530-095-3
NUR 77, 78

Copyright © 2012
Maarten van Rossem

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Prof. dr. Maarten van Rossem is emeritus hoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Hij heeft diverse werken over historische onderwerpen op zijn naam staan, waaronder boeken voor een breed publiek, zoals *Heeft geschiedenis nut?* en *Kapitalisme zonder remmen*. Eerder verschenen van hem de volgende hoorcolleges: *Amerika, Koude Oorlog, Hitler, Lenin en Stalin, Tweede Wereldoorlog, Eerste Wereldoorlog, Geschiedenis in het groot*, *De atoombom* en *Populisme.*

Literatuur

Mark Blyth, *Great transformations. Economic ideas and institutional change in the twentieth century* (Cambridge 2002)

John Cassidy, *How markets fail. The logic of economic calamities* (New york 2009)

Manfred B. Steger en Ravi K. Roy, *Neoliberalism. A very short introduction* (Oxford 2010)

Maarten van Rossem, *Kapitalisme zonder remmen. Opkomst en ondergang van het marktfundamentalisme* (Amsterdam 2011)

I N H O U D S O P G A V E

Kapitalisme

Hoorcollege over de geschiedenis van onze moderne maatschappij

Door Maarten van Rossem

CD 1

H1. De kredietcrisis: een introductie (track 2-7)
H2. De Keynesiaanse consensus (track 8-11)

CD 2

H3. De jaren zeventig, het sleuteldecennium (track 1-8)
H4. Waar kwam dat marktfundamentalisme vandaan? (track 9-12)

CD 3

H5. Efficiënte aandelenbeurzen? (track 1-7)
H6. Financiële massavernietigingswapens (track 8-14)

CD 4

H7. De gouden jaren van het marktfundamentalisme (track 1-4)
H8. Het gaat grondig mis. Wat nu? (track 5-12)

De kredietcrisis: een introductie

Op 15 september 2008 ging de grote Amerikaanse zakenbank Lehman Brothers failliet. De Amerikaanse overheid weigerde de helpende hand uit te steken, omdat de autoriteiten van mening waren dat het failliet van de bank niet systeembedreigend zou zijn. Dat bleek een kostbare misrekening.

Het deconfiture van Lehman was het signaal voor het begin van de kredietcrisis. In de volgende maanden zag de Amerikaanse overheid zich gedwongen om meer dan 700 miljard dollar in het financiële systeem te pompen. Wat was er misgegaan?

De prijzen van het Amerikaanse onroerend goed waren bijna tien jaar lang gestegen. Dat was de aanleiding geweest voor wilde toestanden in de hypotheekverstrekking. Zolang de prijzen stegen, draaide de mallemolen door. Iedereen kon een hypotheek krijgen, ook mensen die het geleende geld waarschijnlijk nooit zouden kunnen terugbetalen.
De hypotheken werden vervolgens gebundeld in beleggingsinstrumenten, die moeiteloos het predikaat AAA kregen, terwijl ze op zijn minst voor een deel niet bijster betrouwbaar waren. Vanaf het moment dat de prijsstijging ophield en een prijsdaling inzette, raakten tal van banken

De kredietcrisis: een introductie

die dergelijke beleggingsinstrumenten in portefeuille hadden in de problemen, zo ook Lehman. Dat banken en financiële markten zich jarenlang de gekste speculatieve praktijken konden veroorloven was vooral het gevolg van de neoliberale beleidsideologie, die we ook zouden kunnen karakteriseren als marktfundamentalisme. Volgens deze religieuze overtuiging leidde de markt, mits niet gehinderd door de regelzucht van de overheid, onder alle omstandigheden en in alle situaties onveranderlijk tot de beste oplossing.
De hogepriester van deze godsdienst was Alan Greenspan, van 1987 tot 2006 de voorzitter van het Federal Reserve System, ook wel de Fed genaamd. Greenspan had zich al die jaren ingezet voor een steeds verdergaande deregulering van het financiële systeem. De dominantie van het neoliberalisme dankte zijn ontstaan aan het falen van de Keynesiaanse beleidsconsensus, die tot ontwikkeling was gekomen in de jaren dertig en veertig, in de loop van de jaren zeventig. Met de deregulering was ook een aanvang gemaakt in de tweede helft van de jaren zeventig.

De Keynesiaanse consensus

In de jaren dertig werd duidelijk dat het kapitalistische systeem had gefaald, toen de Grote Depressie maar aanhield. Hoe kon aan die depressie een eind worden gemaakt? Zowel praktisch als theoretisch zocht en vond men dezelfde diagnose met dezelfde oplossing. Het ontbrak de economie simpelweg aan voldoende vraag. De burgers hadden geen geld, of durfden het vanwege de crisis niet uit te geven. Daarom diende de overheid in deze uitzichtloze situatie voor voldoende vraag te zorgen om de economie weer vlot te trekken. Dat was de essentie van de oplossing die de Engelse econoom John Maynard Keynes theoretisch ontwikkelde en die diverse overheden in de jaren dertig via de methode van doormodderen en experimenteren bedachten. Al in 1932 kwam de Zweedse overheid met een pakket maatregelen waarin de hele oplossing voor de crisis present was. De overheid zou moeten zorgen voor contracyclisch vraagmanagement. Tegelijkertijd had zij de verantwoordelijkheid te zorgen voor een sociaal evenwichtige samenleving door voldoende werkgelegenheid, voldoende economische groei, een nationale gezondheidszorg en een behoorlijk systeem van sociale verzekeringen te creëren. Ook andere overheden werkten in de jaren dertig in de richting van een dergelijke oplossing. Te denken valt aan Roosevelts New Deal, al ging die aanzienlijk minder ver dan het Zweedse beleidspakket. In de loop van

De Keynesiaanse consensus

de Tweede Wereldoorlog werd er ook onder leiding van de Amerikanen gewerkt aan een nieuw internationaal financieel systeem. De diverse valuta werden gekoppeld aan de dollar en de dollar werd tegen een vaste koers aan het goud gekoppeld. Teneinde de hele zaak te beheren kwam er een Internationaal Monetair Fonds en een Wereldbank. In het kader van de General Agreement on Tariffs and Trade werd onderhandeld over de verlaging van importtarieven.
Het vraagmanagement door de overheid in combinatie met de moderne verzorgingsstaat en het nieuwe internationale financiële systeem vormde na de Tweede Wereldoorlog de Keynesiaanse Consensus, ook wel het Grote Compromis genaamd, omdat overheid, werkgevers en werknemers enkele decennia eendrachtig samenwerkten in dit beleidskader. De resulaten waren fenomenaal. Na de oorlog verdubbelde de wereldhandel elke tien jaar en in de industrielanden verdrievoudigde de industriële productie tussen 1948 en 1973. Europa en Japan haalden in die decennia hun enorme achterstand op de VS vrijwel volledig in. Overal groeide de publieke sector door de constructie van de moderne verzorgingsstaat. Zo kon in de vroege jaren zeventig daadwerkelijk worden gesproken van een gemengde economie, of van een sociaal verantwoord kapitalisme. Vervolgens ging het mis.

De jaren zeventig, het sleuteldecennium

In de jaren zeventig halveerde de spectaculaire groei van de eerste drie decennia na de oorlog. De werkloosheid nam in de industrielanden sterk toe en er was gedurende het hele decennium sprake van een forse inflatie. Trage groei in combinatie met inflatie: dat was het spook van de “stagflatie” dat deze jaren domineerde. De ooit zo succesvolle Keynesiaanse Consensus bleek niet in staat de economische problemen op te lossen, vandaar dat men op zoek ging naar andere inzichten.
De macro-economische aftakeling van de jaren zeventig begon met het failliet van het internationale financiële systeem, waarbij de dollar aan het goud was gekoppeld en de andere valuta aan de dollar. Doordat de VS al jaren een negatieve betalingsbalans hadden, bestond het geheel terechte vermoeden dat de dollar ondertussen beduidend minder waard was dan zijn officiële koers deed vermoeden. President Nixon had geen zin de koers van de Amerikaanse munt te verdedigen door de rente sterk te verhogen. Dat zou kunnen leiden tot een recessie die hem de verkiezingen van 1972 zou kunnen kosten. Op 15 augustus 1971 werd de dollar losgekoppeld van het goud en daarmee gedevalueerd. Daardoor onstond een systeem van zwevende wisselkoersen, dat redelijk functioneerde, maar veel meer onzekerheid creëerde. De kernproblemen van de jaren zeventig waren in feite het resultaat van het enorme succes van het naoorlogse beleid. De sterke welvaartsstijging had ook een enorme loonstijging veroorzaakt, met vervelende gevolgen voor bedrijven die voor de export werkten. Diverse industrietakken gingen op zoek naar zogenoemde “lage lonen-landen”. De aanhoudende loonstijging was eveneens verantwoordelijk voor de sterke inflatie van de jaren zeventig.

De jaren zeventig, het sleuteldecennium

In de jaren zestig waren zowel onder studenten als in de vakbonden radicale ideeen tot ontwikkeling gekomen. Men eiste meer zeggingsmacht voor de arbeiders en een grotere greep op de investeringen van het bedrijfsleven. Dat heette de “vermaatschappelijking” van de investeringsbeslissingen. Die discussie werd bijvoorbeeld in Zweden en Nederland gevoerd. De werkgevers raakten in het defensief, politiek en economie stonden steeds vijandiger tegenover elkaar. De ondernemers wilden vasthouden aan het Keynesiaanse Compromis en voelden niets voor een ingrijpende verandering van de bezitsverhoudingen. In de VS deden zich enigszins vergelijkbare ontwikkelingen voor. Ondanks zijn zeer rechtse retoriek, zorgde president Nixon in samenwerking met het Democratische Congres voor nieuwe, complexe regelgeving op tal van terreinen. De denkbeelden die daaraan ten grondslag lagen waren een erfenis van de jaren zestig.
Zo komen we aan het Historische Keerpunt 1977: vanaf dat jaar gaat het grote zakenleven in de VS in het offensief. Er wordt een effectieve lobby georganiseerd, met zeer ruime financiële middelen. De Democraten en de vakbonden worden in het defensief gedrongen. Er ontstaat, al tijdens het bewind van de Democraat Jimmy Carter, een heel nieuwe kijk op de economie: de overheid moet terugtreden, liberalisering, privatisering en deregulering zijn nu het parool. Alleen de vrije markt kan echte groei genereren. Ook belastingverlaging zou de dynamiek van de economie ten goede komen. Deze hele ontwikkeling wordt vervolgens bevestigd door de verkiezingsoverwinningen van Thatcher in 1979 en Ronald Reagan in 1980.

Waar kwam dat marktfundamentalisme vandaan?

Tijdens de decennia durende dominantie van de denkbeelden van Keynes hield een gideonsbende van liberale economen de traditionele economische inzichten in leven. De belangrijkste woordvoerders van dit gezelschap waren Friedrich Hayek en Milton Friedman, die in 1974, respectievelijk 1976 de Nobelprijs voor economie kregen. Dat was op zich al een signaal dat er een grote revisie van economische inzichten op til was. Voor Hayek en Friedman was de markt niet een van de vele onderdelen van een groter economisch systeem. De markt was de kern van hun wereldbeschouwing, het fundament van hun economische ideologie. Zij waren in velerlei opzichten meer politieke filosofen dan economen. Het neoliberalisme, zoals we de nieuwe economische inzichten van de late jaren zeventig betitelen, was ook meer een politieke filosofie dan een economische doctrine. Het basisidee van Hayek was dat de markt een complex, informatieverwerkend systeem is. Geen enkele participant in die markt beschikt over alle informatie die in die markt voorhanden is. Al die informatie samen bepaalt de prijs van de goederen en zonder een goed werkend prijsmechaniek kan een economie niet werken. Vandaar dat centrale planning gevaarlijke onzin is en maar al te snel zal leiden tot een dwangsysteem. Socialisme en communisme zijn vrijheidsbedreigend.

Waar kwam dat marktfundamentalisme vandaan?

De kritiek van Hayek op de planning in de Sovjetunie en verwante systemen was volkomen terecht. Maar in de West-Europese naties was nimmer sprake geweest van omvangrijke planning, daar was het marktmechanisme altijd belangrijker geweest dan de verschillende vormen van overheidsinterventie. Hayek was overigens geen conservatief maar een echte liberaal.
De markt was dan wel heilig, maar hij had geen bezwaar tegen de moderne verzorgingsstaat. Friedman was van mening dat het door Keynes bepleite vraagmanagement door de overheid uiteindelijk geen stimulerende maar inflatoire effecten zou hebben.
De overheid moest de markt met rust laten. De enige taak van de overheid was de geldhoeveelheid evenwichtig mee te laten groeien met de groei van de economie. Groeide de geldhoeveelheid te snel dan veroorzaakte dat ook de gevreesde inflatie. Deze opvattingen gingen onder de naam “monetarisme”. Het enige probleem was dat niemand eigenlijk wist wat de geldhoeveelheid was. Voor de dagelijkse politieke en economische praktijk werd een eenvoudige les getrokken uit het werk van Hayek en Friedman: de economie moest bevrijd worden van de overheid en alleen een vrije markt kon de ware vrijheid garanderen.

Efficiënte aandelenbeurzen?

Vooral aandelenbeurzen, en wel meer in het bijzonder de belangrijkste beurs: Wallstreet, leken overtuigend bewijs te leveren voor de efficiëntie van de markt. In Wallstreet gold al decennia het adagium “You can’t beat the market.” De koersbeweging was een “random walk” en daarom waren zogenoemde index funds de beste belegging. Dat moest wel betekenen dat de aandelenmarkt uiterst efficiënt en dus optimaal functioneerde. Zou dan ook de hele economie niet beschouwd kunnen worden als een efficiënt systeem? Dat was een kolfje naar de hand van de academische economen. Die bouwden een schitterend model waaruit bleek dat de hele economie in feite kon worden gezien als een optimale markt. Jammergenoeg bestaat de efficiënte markt in de borstelige werkelijkheid helemaal niet. Inderdaad nemen de koersen meestal een “random walk”, maar soms is er sprake van enorme schommelingen en de aandelen kunnen jarenlang over- of ondergewaardeerd zijn. Bovendien blijken sommige beleggers op basis van nauwkeurige analyse wel degelijk in staat “to beat the market.”
In feite bestaat de hele economie uit een ingewikkeld systeem van weinig efficiënte markten. In sommige markten verpesten monopolisten de boel, in andere vertekenen oligopolies of kartels de optimale prijsbeweging.

Efficiënte aandelenbeurzen?

Geheel anders dan zij zelf beweren zijn ondernemers totaal niet geïnteresseerd in goed functionerende markten, liever organiseren zij prijsafspraken ten behoeve van winstmaximalisatie. Het is meestal de overheid die ervoor moet zorgen dat de markten een beetje fatsoenlijk werken. Marktfalen is aan de orde van de dag. In feite is de kredietcrisis een reusachtig marktfalen. Markten zijn ingewikkelde, historisch gegroeide instituties en de ene markt werkt weer geheel anders dan de andere.
De belangrijkste tekortkoming van de economische wetenschap is dat zij de modale burger beziet als een “homo economicus”, die steeds rationele economische beslissingen neemt. Niets is echter minder waar. In de dagelijkse praktijk van het economisch handelen is irrationaliteit aan de orde van de dag. De burgers doen werkelijk de stomste dingen. Denk daarbij aan het kuddegedrag van de kleine belegger, die koopt als iedereen koopt en verkoopt als iedereen verkoopt. In de beleidspraktijk werd er helemaal niet consequent gehandeld naar de receptuur van Hayek en Friedman, zoals gewoonlijk deed men maar wat. Het neoliberalisme was bovenal een legitimerend raamwerk. Het leek een ideologisch steekhoudende reden te leveren voor belastingverlaging, privatisering en deregulering.

Financiële massavernietigingswapens

In de afgelopen decennia zijn een aantal nieuwe, speculatieve beleggingsinstrumenten ontwikkeld die een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan het ontstaan van de kredietcrisis. Dat waren de fameuze derivaten. Derivaten zijn investeringsinstrumenten die hun waarde ontlenen aan een onderliggend goed. Sommige derivaten, zoals opties, bestonden al heel lang. Neem bijvoorbeeld een graanhandelaar die bang is voor stijgende graanprijzen. Zo'n handelaar neemt een koop-optie: het recht om op een specifiek moment tegen een vastgestelde prijs een hoeveelheid graan te kopen. Dergelijke opties zijn verhandelbaar. Wel was altijd de vraag wat zo'n optie dan moet kosten. In 1973 bedachten twee econometristen een mathematiche formule waarmee de prijs van allerlei derivaten kon worden bepaald. In combinatie met de opkomst van snelle kleine computers leidde dat tot een ware explosie van de derivatenhandel. Zolang het onderliggende goed een solide waarde had, was er weinig aan de hand. Maar naarmate die onderliggende waarden dubieuzer werden, werden de derivaten risicovoller en onoverzichtelijker. Van de risico-evaluatie bleek naderhand weinig te deugen. Alan Greenspan was enthousiast over de nieuwe derivaten, zo werden de risico's door de gehele markt gespreid! Hij had echter, evenmin als iemand anders, enig idee van de werkelijke risico's.

Financiële massavernietigingswapens

De deregulering die door Carter was ingezet, werd door de regering van Reagan met volle kracht voortgezet. Daarbij bleek al vrij snel dat deregulering bepaald niet altijd zegenrijke gevolgen heeft. Zo werden in de VS de kleine spaarbanken gedereguleerd, met als gevolg dat zij ten prooi raakten aan incompetente en soms malafide figuren.
Het eindresultaat was dat tussen 1986 en 1995 1600 kleine spaarbanken failliet gingen of geliquideerd moesten worden. Vanzelfsprekend moesten de belastingbetalers opdraaien voor de kosten, zo'n 160 miljard dollar. Het zal ook niet verbazen dat niemend iets wenste te leren van deze rampzalige ontwikkeling. Deregulering en privatisering gingen door alsof er niets was gebeurd. Dat was nu eenmaal de nieuwe waan van de dag! Wellicht Reagans belangrijkste erfenis was zijn retoriek: de overheid deugt niet, belastingheffing is de facto een vorm van diefstal, en uitkeringstrekkers zijn profiteurs die misbruik maken van de inspanningen van "hardwerkende Amerikanen." De onaangename gevolgen van deze retoriek zouden pas op lange termijn duidelijk worden: de Amerikaanse infrastructuur is sterk verwaarloosd en de inkomensverschillen enorm toegenomen. De sociale mobiliteit is in de VS minder groot dan in West-Europa. De VS zijn een plutocratie geworden!

De gouden jaren van het marktfundamentalisme

In 1989 kwam er vrij onverwacht een einde aan de Koude Oorlog. De Sovjetunie gooide de handdoek in de ring en verdween twee jaar later zelfs geheel van het historische toneel. Het enige werkende alternatief voor het westerse kapitalisme, dat al decennia zeer gebrekkig functioneerde, had definitief gefaald. De markt won op alle fronten. Ook de West-Europese sociaal-democratie kwam onder vuur te liggen. Het zogenoemde Rijnlandse model met zijn omvangrijke verzorgingsstaat zou de ware dynamiek van de kapitalistische economie hinderen. Deze mythologie werd veroorzaakt door het feit dat de VS inderdaad een fractie sneller groeiden dan West-Europa. Dat had echter niets te maken met de verzorgingsstaat, maar wel met de veel omvangrijker immigratie in de VS. In de VS kwamen er elk decennium tien miljoen mensen bij, in de EU kromp de bevolking. Dat scheelt nogal wat. In deze jaren was er in de VS inderdaad sprake van forse groei, tengevolge van de ontwikkeling van de technologie van het internet. De koersen van internet-bedrijven leden aan “irrationele exuberantie” merkte Greenspan in 1996 nog eens op, overigens zonder enig effect. Het was in deze jaren dat de markt een godsdienst werd. Het ware voorbeeld van de onbeschrijfelijke zegeningen van de volledig bevrijde markt waren de VS. Alle samenlevingen zouden moeten worden als de Amerikaanse. Godzijdank is het zover niet

De gouden jaren van het marktfundamentalisme

gekomen. Voor alle problemen, meenden de marktfundamentalisten, was de markt de beste oplossing. Alle denkbare organisaties waren het best bediend met modern management en een bedrijfsmatige aanpak. Wat is een universiteit of een ziekenhuis anders dan een doodgewoon bedrijf? Zo begon de woekering der managers, waar niemand wijzer van is geworden, behalve dan de managers. Allerwege werd gesproken van een “Nieuwe Economie”, een frictieloos wonder waardoor ook de conjunctuurbeweging was uitgebannen. Links had het natuurlijk moeilijk met deze dominante waan. Zo dominant was die waan, dat ook de diverse linkse partijen zich er vergaand, te vergaand zo bleek later, aan hebben aangepast. Ook links ging geloven in de zegeningen van de markt. Wel spraken Tony Blair en Bill Clinton in deze jaren van een Derde Weg, die we zouden kunnen beschouwen als het neoliberalisme met een smal rood randje. Dat randje was dan de gesaneerde verzorgingsstaat. Vrijwel overal bleek dat de burgers zeer gesteld waren op die verzorgingsstaat. Zelfs in de VS mislukten de pogingen om die verzorgingsstaat deels op te doeken. Vreemd genoeg werd het Nederlandse Poldermodel door velen, onder wie Blair en Clinton, beschouwd als het beste voorbeeld van die Derde Weg.

Het gaat grondig mis. Wat nu?

In de Clinton-jaren werd de deregulering, zoals gezegd, op volle kracht voortgezet. Zo werd in 1999 een eind gemaakt aan de heilzame scheiding van deposito- en zakenbanken die al sedert de jaren dertig bestond. Alle banken konden nu hun onverantwoordelijke speculatieve gang gaan. Een jaar later besloot een deftige commissie dat er geen enkele reden was om de zich explosief ontwikkelende handel in derivaten aan banden te leggen. Alan Greenspan vond het allemaal prachtig: deze ontwikkelingen leidden zijn inziens tot een extreem flexibele financiële markt waarin de risico's fraai gespreid waren. Hoe fraai, zou in 2008 blijken. In het voorjaar van 2000 kwam er een einde aan de dot.com-hausse op de beurs in Wallstreet. Teneinde een dreigende recessie te vermijden besloot de Fed spotgoedkoop geld in de economie te pompen. Gegeven enige inflatie, kon men in feite voor niks geld lenen. Tegelijkertijd kochten de Chinezen op grote schaal Amerikaans schatkistpapier. Al dat geld verdween vervolgens in de Amerikaanse onroerend goedmarkt waar de prijzen al sinds 1996 stegen. Door een ongelukkige combinatie van overheidsbeleid dat erop was gericht ook

Het gaat grondig mis. Wat nu?

mensen met een kleine beurs geld te lenen om een huis te kopen en private hypotheekaanbieders die het niet al te nauw namen met de regels, ontstond vooral na 2003 een deels frauduleuze Wild West-achtige hypotheekmarkt. Werkelijk iedereen kon geld lenen, ook mensen die met zekerheid hun hypotheek nimmer zouden kunnen terugbetalen, als de prijzen niet eeuwig zouden blijven stijgen. Al die hypotheken werden gebundeld in beleggingsinstrumenten die werden doorverkocht met een AAA-rating, die ze helemaal niet verdienden. Greenspan vond zoals gewoonlijk dat er niets mis was, hij vertrouwde volledig op de zelfregulering van de markt. Degenen die waarschuwden tegen dit speculatieve circus werden uitgemaakt voor zwartkijkers of linkse warhoofden. En natuurlijk ging het mis. In 2006 was het afgelopen met de prijsstijging van het onroerend goed en dat leidde direct tot grote problemen. In 2007 moesten al enorme bedragen worden afgeschreven op onbetrouwbare hypotheken. Het waren ook die junk-hypotheken die Lehman de das omdeden. Omdat niemand wist welke banken in welke mate waardeloze hypotheken in de boeken hadden staan, bevroor in het najaar van 2008 de hele kredietmarkt.

Het gaat grondig mis. Wat nu?

Binnen enkele weken zag de Amerikaanse overheid zich gedwongen de financiële sector met honderden miljarden te hulp te schieten, in de vorm van het Troubled Assets Relief Program (TARP). Binnen drie jaar raakten negen miljoen Amerikanen hun huis kwijt omdat ze de hypotheek niet meer konden betalen. Wat stond de diverse overheden te doen teneinde te vermijden dat een dergelijke catastrofe zich nogmaals zou voltrekken? Welbeschouwd waren radicale maatregelen geboden. De banken hadden genationaliseerd en vervolgens opgesplitst en weer geprivatiseerd moeten worden. Zakenbanken en depositobanken hadden weer gescheiden moeten worden. Van dat alles was geen sprake, de roofzuchtige financiële elite werd in feite met enorme overheidssubidies uit de brand geholpen. Geen van de verantwoordelijken is ooit gestraft en aan de graaicultuur in de financiële wereld is geen einde gemaakt. De kosten van het reusachtige financiële festijn zijn afgewenteld op de belastingbetalers. Wel kwam de Amerikaanse overheid in de zomer van 2010 met de Dodd-Frank Act, die de bedoeling had althans een deel van

Het gaat grondig mis. Wat nu?

de misstanden aan te pakken. Dodd-Frank is een raamwet en de invulling is tot op de dag van vandaag onzeker, ook omdat de banken een enorme lobby tegen deze wetgeving zijn begonnen. De vraag is ook of de aangewezen toezichthouders ook echt toezicht zullen houden. Zoals te verwachten was, moesten de Republikeinen van al deze wetgeving niets hebben.
Vier jaar na de kredietcrisis worstelt de wereld nog steeds met de naweeën en van robuust herstel is in de USA noch in de EU sprake. Wie gedacht zou hebben dat het na de kredietcrisis ook wel zou zijn afgelopen met de geloofsartikelen van het neoliberalisme is bedrogen uitgekomen. Nog steeds wordt beweerd dat de “vermarkting’ van allerlei publieke diensten de meest zegenrijke gevolgen zal hebben, terwijl vermarkting in het verleden nimmer de beloofde resultaten heeft gehad. We moeten kortom maar afwachten hoe lang het marktfundamentalisme de wereld nog in zijn greep zal houden.

Van Babylon tot New York
Hoorcollege over 5000 jaar stadsgeschiedenis
Sprekers:
Fik Meijer,
Paul Knevel,
Herman Beliën

Tweede Wereldoorlog
Hoorcollege over 's werelds grootste gewapende conflict
Spreker:
Maarten
van Rossem

Vaderlandsliefde
Hoorcollege over nationaal gevoel en nationalisme in Europa
Spreker:
Joep Leerssen

De menselijke toon
Hoorcollege over de filosofie van de moderne mens
Spreker:
Ger Groot

Klinkende geschiedenis
Hoorcollege over de westerse muziekgeschiedenis
Spreker:
Leo Samama

Aarde en klimaat
Hoorcollege over de geologische geschiedenis en toekomst van onze planeet
Spreker:
Salomon
Kroonenberg

Overspelige vrouwen
Hoorcollege over desperate housewives in de wereldliteratuur
Spreker:
Maarten
van Buuren

Godsgeloof of atheïsme?
Hoorcollege over de filosofische strijd der wereld-beschouwingen
Spreker:
Herman Philipse

Het romantische bewustzijn
Hoorcollege over de hedendaagse cultuurfilosofie van de romantiek
Spreker:
Maarten Doorman

Christiaan Huygens
Hoorcollege over de echte natuurwetenschap
Spreker:
Vincent Icke

De waarde van het woord
Hoorcollege over de Nederlandse literatuur en cultuur in de 19e eeuw
Spreker:
Marita Mathijsen

Einstein
Hoorcollege over de grondlegger van de moderne natuurkunde
Spreker:
Erik Lagendijk

Het Sovjetexperiment
Hoorcollege over de moderne geschiedenis van Rusland
Spreker:
Henk Kern

Kritisch denken
Hoorcollege over het ontwikkelen van heldere ideeën en argumenten
Spreker:
Johan Braeckman

Levenslot of levenskunst?
Hoorcollege over de levensvisies van grote denkers en schrijvers
Sprekers:
Joep Dohmen en Maarten van Buuren

Wat is kunstgeschiedenis?
Hoorcollege over de geschiedenis van de kunst als moderne wetenschap
Spreker:
Kitty Zijlmans

Cultuurgeschiedenis van Nederland
Hoorcollege over de historische ontwikkeling van de Nederlandse identiteiten
Spreker:
Herman Pleij

De taal van muziek
Hoorcollege over het begrijpen van muzikale ideeën en composities
Spreker:
Leo Samama

De geschiedenis van de sterrenkunde
Hoorcollege over de historische ontwikkelling van ons wereldbeeld
Spreker:
Govert Schilling

Spinoza
Hoorcollege over zijn leven, werk en tijdgenoten
Spreker:
Wiep van Bunge

Het ontstaan van dier en mens
Hoorcollege over de evolutie van de gewervelde dieren
Spreker:
Jelle Reumer

Populisme
Hoorcollege over de geschiedenis van de populistische politiek in Nederland
Spreker:
Maarten van Rossem

De Wetenschappelijke Revolutie
Hoorcollege over grote denkers en thema's uit de wetenschaps-geschiedenis
Spreker:
Floris Cohen

Kijk voor meer informatie op nrcacademie.nl

nrc academie